

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет психології та соціальної роботи

(повне найменування інституту/факультету)

кафедра практичної та клінічної психології

(повна назва кафедри)

Д и п л о м н а р о б о т а
магістра

на тему: **«Психологічні детермінанти успішності соціально-психологічної адаптації студентів до умов вузу»**

«Psychological determinants of the success of socio-psychological adaptation of graduate students to the conditions of a university»

Виконала: студентка денної форми навчання спеціальності 053 Психологія

Коваленко Анна Юріївна,.....

(ПП)

Керівник к.психол.н., доц. Смокова Л.С.

Рецензент д.психол.н., доц. ОНМУ Шевченко Р.П.

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
№ __ від _____ 2020 р.

Завідувач кафедри

Псядло Е.М.

(підпис)

Захищено на засіданні ЕК № __
протокол № __ від _____ 2020 р.

Оцінка _____ / _____ / _____

(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Голова ЕК

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО УМОВ ЗВО	11
1.1. Соціально-психологічна адаптація, її види, механізми, динаміка...	11
1.2. Аналіз результатів теоретичного і методологічного підходів до проблеми соціально-психологічної адаптації студентів до умов ЗВО...	22
1.3. Фактори, що впливають на успішність адаптації студентів до умов ЗВО	29
Висновки до розділу 1.....	34
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДЕТЕРМІНАНТ УСПІШНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО УМОВ ЗВО	36
2.1. Організація та методологічні основи емпіричного дослідження.....	36
2.2. Характеристика інструментарію, контингенту та основних етапів емпіричного дослідження.....	42
Висновки до 2 розділу.....	51
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ЕМПІРИЧНО-ВИЯВЛЕНИХ ДАНИХ ЩОДО ПСИХОЛОГІЧНИХ ДЕТЕРМІНАНТ УСПІШНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО УМОВ ЗВО	53
3.1. Характеристика компонентів соціально-психологічної адаптації студентів до навчальної діяльності.....	53
3.2. Аналіз результатів дослідження психологічних детермінант успішності соціально-психологічної адаптації студентів до умов закладів вищої освіти.....	59
Висновки до 3 розділу.....	72

ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ.....	86

ВСТУП

Актуальність дослідження. В українському суспільстві, як і в усьому світі, останнє десятиліття характеризується періодом кардинальних соціально-економічних змін, які багато в чому визначають місце і роль вузів в суспільстві. Специфікою сучасних українських вищих навчальних закладів є низьке фінансування з боку держави, що в свою чергу впливає на рівень навчально-виховної і наукової роботи у вузі.

На сьогоднішній день гостро стоїть проблема соціально-психологічної адаптації студентів у вузі в силу наступних причин: по-перше, абітурієнт після зарахування стає представником особливої соціальної групи - студентства, при цьому далеко не всіма студентами усвідомлюється значимість даної соціальної ролі. По-друге, студенту необхідно актуалізувати готовність до перебудови своєї навчальної діяльності в порівнянні з навчанням в школі, але в більшості випадків це складно для тих студентів, які в загальноосвітній школі не могли продемонструвати вміння вчитися, думати, будувати відносини з викладачами і т.д.. По-третє, вузівське навчання має більш виражену прагматичну спрямованість в порівнянні зі шкільним навчанням, залишаючи осторонь ціннісні аспекти людської діяльності. Процес соціально-психологічної адаптації також ускладнюється такими факторами, як наявність не контрольованого викладачами або батьками великої кількості вільного часу; можливість самостійно вибирати і відвідувати спецкурси (за вибором); «яскравість» і багатоплановість студентського життя і т.д.

Адаптаційні процеси студентів молодших курсів до нового освітнього середовища вузу порушені в численних роботах зарубіжних і вітчизняних дослідників (О.В. Буховцева, Т.В. Власова, В.Н. Дружиніна, Л.С. Єлгіна, А.В. Карпова, В.І. Ковальова, І.М. Личагіна, В.І. Медведєва, Е. І. Муратової, Е.А. Осипова, Ю.П. Поваренкова, А.А. Виноградової, Л. Фестінгер, А. Маслоу). Багато досліджень спрямовані на виявлення труднощів адаптації студентів до

нового соціокультурного середовища (Мустафіна Л.Р., Нурутдінова А.Р., Поздняков А.І., Чеснокова Н.В., Степаненко О.В. та ін.). Питаннями адаптації учнів в сучасному суспільстві і особистісним самовизначенням займалися такі дослідники, як: А.Г. Асмолов, А.В. Мудрик, М.П. Гур'янова, Е.В. Бондаревська, Л.І. Божович, Л.С. Виготський, В.Т. Лісовський.

Більшість дослідників вивчала вплив деяких індивідуальних (темпераментних, особистісних) або соціально-психологічних чинників (освітній статус батьків, проживання в місті чи в селі до початку навчання у вузі) на успішність соціально-психологічної адаптації студентів першого курсу до умов вузу (Н.М. Голубєва, А.А. Голованова, Л.А. Ясюкова, С.В. Сергєєва, О.А. Воскрекасенка, В.І. Седін, Е.В. Леонова, О.Н. Локаткова, Н.В. Грушко, С.В. Чернобровкіна і ін.). Однак, комплексної оцінки впливу різних чинників на процес і результати соціально-психологічної адаптації студентів до умов ВНЗ поки зроблено не було.

Таким чином, незважаючи на все зростаючий інтерес в науковій літературі до проблем, пов'язаних з соціально-психологічною адаптацією студентів до умов ВНЗ, питання, пов'язані з визначенням психологічних детермінант цього процесу вивчені все ще недостатньо. Разом з тим, комплексна оцінка факторів, що визначають успішність процесу адаптації студентів до умов ВНЗ, дозволяє прогнозувати можливі труднощі адаптації та побудувати систему їх профілактики, а також надання своєчасної психолого-педагогічної допомоги студентам.

Виходячи з актуальності, нами була сформульована проблема дослідження: які психологічні чинники визначають успішність соціально-психологічної адаптації студентів першого курсу до умов вузу.

Мета дослідження - визначити психологічні детермінанти успішності соціально-психологічної адаптації студентів до умов сучасного вузу.

Завдання дослідження:

1. Теоретично проаналізувати поняття, види, механізми соціально-психологічної адаптації, її специфіку у студентів вузу.

2. Підібрати комплекс діагностичних методик для вивчення успішності соціально-психологічної адаптації студентів до умов ВНЗ, а також детермінант рівнів адаптованості.

3. Провести комплексний аналіз внеску психологічних детермінант, що впливають на успішність соціально-психологічної адаптації студентів до умов ВНЗ.

Основна гіпотеза дослідження:

На соціально-психологічну адаптацію студентів впливають психологічні чинники різних рівнів: індивідуальний рівень (рівень здоров'я, гендерна приналежність, особливості темпераменту), особистісний рівень (особливості мотивації навчання у вузі, бажані стратегії адаптивної поведінки), рівень суб'єкта діяльності (інтелектуальна готовність до навчання у вузі, сформованість навичок навчальної діяльності), соціально-психологічний рівень (особливості місця проживання до вступу до вузу, особливості взаємодії з викладачами).

Додаткові гіпотези:

Передбачається, що гендерна ідентичність і курс навчання грають важливу роль в соціально-психологічної адаптації студентської молоді в процесі навчально-професійної діяльності.

Припускаємо, що особи з гармонійним балансом екстравертированності і інтровертированності володіють найбільшими можливостями успішної адаптації у вузі.

Важливим чинником, що детермінують адаптованість студентів є особливість місця проживання студента до вступу в вуз.

Об'єкт дослідження - соціально-психологічна адаптація студентської молоді до умов вузу.

Предмет дослідження - психологічні детермінанти, що визначають успішність соціально-психологічної адаптації студентів до умов ВНЗ.

Методологічною і науково-теоретичною основою дослідження є системний підхід до аналізу психічних явищ (Б.Ф. Ломов, Б.Г. Ананьєв,

В.А. Ганзен), теорія психічної адаптації (Ю.А. Олександрівський, Д.А. Андрєєвої, А.Г. Маклакова, Ф.Б. Березін, А.А. Налчаджян) і інтегральна теорія соціально-психологічної адаптації (Ю.С. Колесникова, Н.В. Кузьміної, А.А. Реан, А.Н. Жмиріков, Н.Н. Мельникова та ін.).

Організація дослідження. Дослідження проводилося з жовтня 2019 року по жовтень 2020 року і включало 4 етапи:

Дослідження проходило в кілька етапів:

1 етап - пошуковий (жовтень 2019 р - листопад 2019 р.) На цьому етапі здійснювалося теоретичне вивчення проблеми і основних понять дослідження, були проаналізовані результати психолого-педагогічних досліджень з теми; в результаті проведеного аналізу була розроблена робоча модель психологічних чинників, що впливають на соціально-психологічну адаптацію студентів початкових курсів до умов вузу.

2 етап - діагностико-аналітичний (грудень 2019 - березень 2020 г.). На цьому етапі було проведено емпіричне дослідження, результати якого були піддані статистичному аналізу; в результаті цього була розроблена структурна модель психологічних детермінант соціально-психологічної адаптації студентів вузів.

3 етап - обробка та аналіз отриманих результатів (квітень 2020 - серпень 2020 р.). На цьому етапі дослідження було проведено роботу по обробці та систематизації даних, отриманих у ході проведення опитувань, а так само було здійснено аналіз отриманих результатів та зроблено висновки по кожному виду опитування. Обробка та аналіз отриманих даних проводились за допомогою програми SPSS 17. Підсумкові дані за кожним видом опитування було зведено в таблицю та представлено в даній роботі.

4 етап - після проведення обробки аналізу даних було зроблено загальний висновок до емпіричної частини роботи.

Методи дослідження: для реалізації дослідження використані теоретичні та емпіричні методи, а також методи обробки даних.

У число теоретичних методів увійшли цілепокладання, аналіз, синтез,

узагальнення, класифікація та систематизація сучасних наукових досліджень, що застосовувалися для узагальнення теоретико-методологічних основ вивчення. До числа емпіричних методів можна віднести психодіагностичні методи (тестування, анкетування).

Що стосується психодіагностичних методів, то в своєму дослідженні ми використовували як стандартизовані тести, анкети та опитувальники (опитувальник для вивчення темпераменту Б.М. Смирнова, субтест із тесту структури інтелекту Р. Амтхауера і ін., опитувальник дослідження мотивації до навчання А.А. Реана і В.А. Якуніна в адаптації Н.Ц. Бадмаєва, «Шкала задоволеності умовами життя» О.С. Копіна, «Адаптованість студентів у вузі» Т.Д. Дубовицької і А.В. Крилової, методика «Діагностика соціально-психологічної адаптації» К. Роджерса та Р. Даймонда, методика «Самооцінка емоційних станів» А. Уессмана і Д. Рікса).

Методи обробки даних включили як кількісні, так і якісні методи. Методи кількісної обробки даних представлені методами математичної статистики - множинний регресійний аналіз, порівняння середніх величин за допомогою t-критерію Стьюдента та Н-критерію Краскала-Уоллеса, дисперсійний аналіз. Статистична обробка даних и графічна презентація результатів дослідження здійснювалася за допомогою пакету статистичних програм Microsoft Excel (2010), SPSS Statistics (версія 17.0).

До якісних методів обробки результатів, використаних в цьому дослідженні, можна віднести систематизацію, опис і пояснення досліджуваних явищ; вони використовувалися, в основному, на стадії інтерпретації результатів дослідження.

Надійність і достовірність результатів дослідження забезпечуються опорою на сучасні концептуальні підходи в області соціально-психологічної адаптації особистості, використанням комплексу валідних і взаємодоповнюючих методів і методик емпіричного дослідження, їх відповідністю меті, завданням, гіпотезі дослідження.

База проведення емпіричного дослідження. Дослідження по

виявленню психологічних детермінант успішності соціально-психологічної адаптації студентів до умов вузу проводилося на базі Ізмаїльського державного гуманітарного університету в Одеській області та ОНУ імені І.І. Мечникова в Одесі.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

1. Вперше зроблена спроба комплексного дослідження психологічних детермінант, що впливають на успішність соціально-психологічної адаптації студентів першого курсу до умов вузу.

2. Розроблено модель психологічних детермінант соціально-психологічної адаптації студентів першого курсу до умов вузу.

Теоретична значущість полягає в тому, що:

1. Дослідження поглиблює наукове розуміння проблем соціально-психологічної адаптації студентів до умов ВНЗ.

2. Запропоновано авторське визначення критеріїв соціально-психологічної адаптованості особистості (зовнішній, внутрішній критерії).

3. Запропоновано авторське визначення рівнів психологічних факторів, що впливають на соціально-психологічну адаптацію студентів першого курсу.

Практична значимість полягає в тому, що: запропонована модель психологічних детермінант соціально-психологічної адаптації студентів першого курсу педагогічного вузу дозволить побудувати систему профілактики та своєчасної корекції порушень соціально-психологічної адаптації у студентів.

Апробація. 76-а студентська наукова конференція ОНУ імені І.І. Мечникова, Секція «Факультету психології та соціальної роботи». Підсекції «Соціальна робота та соціальні теорії», «Психологія», 22-24 квітня 2020 р. – *Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2020. – 267с. С.192 – 194.* Тема доповіді: «Психологічні детермінанти успішності соціально-психологічної адаптації студентів до умов ЗВО».

Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Тенденції та перспективи розвитку психології та соціальної роботи в сучасному суспільстві», присвяченій 155-річчю ОНУ імені І.І. Мечникова, 5.11.2020 року. Тема доповіді: «Детермінанти соціально-психологічної адаптації студентів до умов ЗВО».

Структура роботи. Робота складається з вступу, 3 розділів, висновків, списку літератури з 84 використаних джерел, із них 8 іноземною мовою, 1 рисунок, 10 таблиць, 6 Додатків на 9 сторінках. Основний Зміст роботи викладено на 85 сторінках, Загальний обсяг роботи – 94 сторінок.

ВИСНОВКИ

У сучасній психології під соціально-психологічною адаптацією розуміється процес активної взаємодії особистості і соціального середовища, що виникає внаслідок неузгодженості їх цінностей, установок, цілей, в ході якого можуть досягатися як цілі, пов'язані з досягненням пристосованості особистості до соціального середовища, так і цілі, пов'язані з самореалізацією особистості і її активним впливом на середовище.

Серед критеріїв успішності адаптації особистості прийнято виділяти зовнішній (ступінь пристосованості) і внутрішній (ступінь суб'єктивного благополуччя) критерії, проте, робляться спроби знайти третій, системний критерій, що характеризує взаємодію особистості і середовища. Соціально-психологічна адаптація студентів до умов ВНЗ являє собою складний, багатогранний процес, пов'язаний з включенням молодої людини в нове для неї середовище, засвоєнням нових способів діяльності, поступовим залученням до майбутньої професії.

Аналіз літератури, в якій вивчаються детермінанти процесу соціально-психологічної адаптації студентів до умов ВНЗ показує, що в більшості випадків дослідники вивчали вплив окремих детермінант на процес і результати соціально-психологічної адаптації. Досліджень, які аналізують внесок чинників різного рівня, практично немає. Все це робить актуальним проведення дослідження, спрямованого на комплексну оцінку впливу різних психологічних детермінант на процес і результати соціально-психологічної адаптації студентів до умов ВНЗ.

Спираючись на рівневу концепцію індивідуальності Б.Г. Ананьєва, ми припустили, що на процес і результати адаптації студентів у ВНЗ впливають психологічні чинники різних рівнів: індивідуальний рівень, особистісний рівень, рівень суб'єкта діяльності, соціально-психологічний рівень. Ця рівнева структура лягла в основу нашої моделі психологічних детермінант соціально-психологічної адаптації студентів першого курсу. На її основі була

розроблена робоча модель для проведення емпіричного дослідження; спираючись на неї, ми підбирали діагностичні методики для вимірювання факторів, що впливають на соціально-психологічну адаптацію студентів.

Основна мета дослідження полягала у виявленні психологічних детермінант успішності соціально-психологічної адаптації студентів до умов сучасного вузу.

Згідно з основною гіпотезою дослідження, припускалось, що на соціально-психологічну адаптацію студентів впливають психологічні чинники різних рівнів: індивідуальний рівень (рівень здоров'я, гендерна приналежність, особливості темпераменту), особистісний рівень (особливості мотивації навчання у вузі, бажані стратегії адаптивної поведінки), рівень суб'єкта діяльності (інтелектуальна готовність до навчання у вузі, сформованість навичок навчальної діяльності), соціально-психологічний рівень (особливості місця проживання до вступу до вузу, особливості взаємодії з викладачами).

Основним методом обробки результатів дослідження був вибраний метод множинного регресійного аналізу. Регресійна модель будувалася для кожного з показників соціально-психологічної адаптації, які по черзі виступали в якості залежної змінної. В ході емпіричного дослідження був визначений внесок кожного з факторів у оцінку показників соціально-психологічної адаптації, що дозволило розробити структурну модель соціально-психологічної адаптації студентів першого курсу педагогічного вузу.

Спираючись на результати проведеного емпіричного дослідження психологічних детермінант соціально-психологічної адаптації студентів, була розроблена структурна модель психологічних детермінант соціально-психологічної адаптації студентів першого курсу до умов вузу, яка може мати практичне застосування в роботі психологічної служби вузу і дозволить побудувати систему профілактики та своєчасної корекції порушень соціально-психологічної адаптації у студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К.А. Абульханова-Славская. – М.: Мысль, 1991. – 299 с.
2. Агаджанян Н.А. Адаптация и резервы организма / Н.А. Агаджанян. – М.: Физкультура и спорт, 1983.– 176 с.
3. Алексеева Т.В. Психологічні фактори та прояви процесу адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі: Автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.01 / Т.В. Алексеева; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2004. – 20 с.
4. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания / ред. В. Усманов. – СПб.: Питер, 2001. – 272 с.
5. Анфиногенова, О.И. Особенности адаптации студентов-первокурсников к условиям обучения в университете / О.И. Анфиногенова // Новые исследования. – 2011. – № 26.– С. 55-59.
6. Батаршев А.В. Психология индивидуальных различий: От темперамента – к характеру и личности / А. В. Батаршев. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 256 с.
7. Беликова Р.М. Проблема адаптации студентов к адаптации в вузе / Р.М. Беликова, О.И. Пятунина // Ученые записки Забайкальского государственного университета. Сер.: Естественные науки. – 2009. – № 1. – С. 129-130.
8. Беличева С. А. Основы превентивной психологии / С. А. Беличева. – М.: РИЦ консорциума «Социальное здоровье России», 1994. – 198 с.
9. Березин Ф.Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека / Ф. Б. Березин.- Л.: Наука, 1988. – 267 с.
10. Бодров В.А. Информационный стресс : учеб. пособие для вузов / В. А. Бодров.- М.: ПЕРСЭ, 2000. – 352 с. – ISBN 5-9292-0010-6.
11. Будук-оол Л.К.-С. Этнические особенности психосоциальной адаптации студентов к обучению в вузе / Л.К.-С. Будук-оол // Вестник

Томского государственного педагогического университета. – 2011. – № 6(108). – С. 176-180.

12. Василенко Е.А. Особенности социально-психологической адаптации старшеклассников в условиях экологического неблагополучия : дис. ... канд. психол. наук / Е.А. Василенко. – СПб.: 2009. – 234 с.

13. Виноградова А.А. Адаптация студентов младших курсов к обучению в вузе / А.А. Виноградова // Образование и наука. – 2008. – № 3 (51). – С. 37-48.

14. Власова Т.А. Социально-психологическая адаптация студентов младших курсов к условиям обучения в вузе / Т.А. Власова // Вестник Челябинского государственного педагогического университета. – 2009. – № 1. – С. 13-22.

15. Вовк Л.В. Биологические факторы нарушений психического здоровья и их влияние на здоровый образ жизни студентов специальной медицинской группы / Л.В. Вовк // Педагогика, психология и медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта. – 2011.– № 4. – С.39-42.

16. Галецька І. Самоефективність у структурі соціально-психологічної адаптації // Вісник Львівського університету. Сер. "Філософські науки". 2003. Вип. 5. – С. 433–442.

17. Ганжа, С. Ю. Социально-психологическая адаптация школьников с нарушениями соматического и нервно-психического здоровья : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / С. Ю. Ганжа. – Пятигорск, 2000. – 223 с.

18. Головаха Е.И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи / Киев: Наукова думка, 1988. – 142 с.

19. Голубева Н.М. Факторы адаптации студентов к образовательной среде вуза / Н.М. Голубева, А.А. Голованова // Известия Саратовского государственного университета. Новая серия. Сер. Акмеология образования. Психология развития. – 2014.–№ 2.– С. 125-130.

20. Григорьевская И.В. Факторы адаптации студентов к образовательной

среде колледжа / И.В. Григорьевская // Вестник Томского государственного педагогического университета. – 2013. – № 11 (139). – С. 124-126.

21. Грушко Н.В. Креативность как фактор успешной социально-психологической адаптации студентов колледжей творческих и технических специальностей / Н.В. Грушко, С.В. Чернобровкина // Вестник Омского университета. Сер. Психология. – 2012. – № 1. – С. 11-28.

22. Гурвич И. Н. Социальная психология здоровья / И. Н. Гурвич; Рос. АН, Ин-т социологии – С.-Петербург. фил. и др. – СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 1999. – 1023 с.

23. Гуревич М.А. Социальное самочувствие и адаптация населения крупного промышленного региона в период перехода к рыночным отношениям (на примере Челябинской области) / М.А. Гуревич; Рос. акад. наук, Урал. отд-ие, Ин-т экономики. – Екатеринбург: [б.и.], 2001. – 281 с. – ISBN 5-7691-0884-3.

24. Дарвин, Ч. Происхождение видов / Ч. Дарвин. - М.: Гос. изд-во., 1952. -483с.

25. Демина Т.Б. Психолого-педагогическое сопровождение социальной адаптации студентов / Т.Б. Демина // Научные исследования в образовании. – 2011. – С.2. – С.51-54.

26. Дербенев, Д. П. Социальная адаптация подростков / Д. П. Дербенев // Социологический журнал.– 1997.– № 1 / 2. – С.142-147.

27. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология / В.Н. Дружинин.– СПб.: Питер, 2000. – 320 с.

28. Елгина Л.С. Социальная адаптация студентов в вузе / Л.С. Елгина // Вестник Бурятского университета. – 2010. – № 5. – С. 162-166.

29. Жегульская Ю.В. Факторы учебной адаптации студентов первого курса (на примере Кемеровского государственного университета культуры и искусств) / Ю.В. Жегульская // Вестник Кемеровского государственного университета культуры и искусств. – 2011.– № 15. – С. 130-138.

30. Капустина, А. Н. Многофакторная личностная методика Р. Кеттелла /

А. Н. Капустина.– СПб.: Речь, 2001. – 112 с.

31. Карабинская О.А. Влияние личностных качеств студентов первых курсов на процесс адаптации в медицинском вузе / О.А. Карабанова, В.Г. Изатулин, О.В. Колесникова и др. // Сибирский медицинский журнал. – 2010. – №7. – С. 71-74.

32. Карвасарский Б.Д. Психотерапевтическая энциклопедия — 3-е изд., перераб. и доп. — Питер-Юг. — 2006. – С. 123 – 186.

33. Коробейников И.А. Нарушения развития и социальная адаптация / И. А. Коробейников. – М.: Per Se, 2002. – 192 с.

34. Кочергина А. В. Психофизиологическая и психологическая дифференциальная диагностика посттравматических стрессовых расстройств: дис....канд. психол. наук : 19.00.02 / А. В. Кочергина. – Ставрополь, 2000. – 166 с.

35. *Кулганов В. А., Шенберг Л. С., Короткова И. А.* Исследование адаптационного потенциала личности у подростков и молодежи // Материалы научно-практической конференции «Ананьевские чтения-2005» / Под ред. Л. А. Цветковой, Л. М. Шипицыной. СПб., 2005.

36. Локаткова О.Н. Социально-психологические факторы адаптации первокурсников в высших и средних учебных заведениях / О.Н. Локаткова // Известия Саратовского университета. Новая серия. Сер. Акмеология образования. Психология развития. – 2012. – № 3. – С.54-56.

37. Левківська Г.П. Адаптація першокурсників в умовах вищого закладу освіти / Левківська Г.П., Сорочинська В.С., Штифурак В. С. – К., 2000. – 102 с.

38. Магомед-Эминов М.Ш. Новые аспекты психотерапии посттравматического стресса: Методические рекомендации / М.Ш. Магомед-Эминов, А.Т. Филатов, Г. И. Кадук, О. Г. Квасова. – 2-е изд., исправл.– М.: АНО УМО «Инсайт», 2004. –112 с.

39. Мельникова Н.Н. Стратегии поведения в процессе социально-психологической адаптации : дисс.... канд. психол. наук : 19.00.05 / Н. Н.

Мельникова.– СПб., 1999. – 194 с.

40. Мельникова Н.Н. Диагностика социально-психологической адаптации личности: Учебное пособие / Н.Н. Мельникова. – Челябинск: Изд-во ЮУрГУ, 2004. – 57 с. 50.

41. Милославова И. А. Адаптация как социально-психологическое явление / И.А. Милославова // Социальная психология и философия. – Л.: Наука, 1973.– Вып. 2. –С.111-120.

42. Налчаджян, А. А. Социально-психическая адаптация личности: (Формы, механизмы и стратегии) / А. А. Налчаджян. – Ереван: Изд-во АН АрмССР, 1988.– 263 с.

43. Наследов А.Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных: Учебное пособие / А.Д. Наследов. – СПб.: Речь, 2004. – 392 с.

44. Наугольник Л. Б. Психологія стресу: підручник / Л. Б. Наугольник. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. – 324 с.

45. Никандров В.В. Неэмпирические методы психологии / В.В. Никандров. – СПб.: Речь, 2003. – 53 с.

46. Никишина В. Б. Психодиагностика в системе социальной работы : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. Б. Никишина, Т. Д. Василенко.– М: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2004. –208 с.

47. Овчинникова Г.Г. Социально-психологическая адаптация как фактор становления Я-концепции подростков: дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / Г.Г. Овчинникова. – М., 1997. – 156 с.

48. Орлов А.А. Динамика личностного и профессионального роста студентов педвуза / А.А. Орлов, Е.И. Исаев, И.Л. Федотенко, И.М. Туревский // Педагогика. – 2004. – № 3. – С.53-60.

49. Офицеркина Н. С. Социально-психологическая адаптация молодежи в рыночной экономике : дисс.... канд. психол. наук : 19.00.05 / Н. С. Офицеркина. – М., 1997. – 137 с.

50. Петрова Н.И. Уровень самоактуализации студентов и их социально-психологическая адаптация/Н.И.Петрова // Психологический журнал. – 2003. – т.24 - №3. – С. 116-120. 5.
51. Петровский, А.В. История и теория психологии: в 2-т./А.В. Петровский. - Ростов-на-Дону: Феникс, 1996.
52. Поздняков А.И. Проблемы адаптации иностранных студентов в России в контексте педагогического сопровождения / А.И. Поздняков // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. – 2010.–№ 121. – С. 161-166.
53. Пономарев А.В. Адаптация студентов первого курса к системе высшего профессионального образования: от теории к практике / А.В. Пономарев, Е.В. Осипчукова // Образование и наука.– 2007. – № 1.- С. 42-50.
54. Реан А.А. Психология адаптации личности. Анализ. Теория. Практика / А.А. Реан, А.Р. Кудашев, А.А. Баранов. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2008. – 480 с.
55. Реан А. А. К проблеме социальной адаптации личности / А. А. Реан // Вестник С.-Петербур. ун-та. – Сер.6.– 1995. – Вып. 3. - № 20. – С.74-79.
56. Роджерс К. Клиентоцентрированная терапия / К. Роджерс; пер. с англ. В. В. Лях.– М.: Рефл-бук:Ваклер, 1997. – 320 с.
57. Розум С.И. Психология социализации и социальной адаптации человека / С. И. Розум. - СПб.: Речь, 2006. – 365 с.
58. Ромм М.В. Адаптация личности в социуме: Теоретико-методологический аспект / М.В. Ромм. – Новосибирск: Наука : Сибирская издательская фирма РАН, 2002.- 275 с.
59. Румянцева Г.М. Распространенность психических расстройств среди населения, вовлеченного в экологическую катастрофу / Г.М. Румянцева [и др.] // Социальная и клиническая психиатрия. – Социальная и клиническая психиатрия. – 1994. – Т.4. – Вып. 4. – С.31-37.
60. Седин В.И. Адаптация студента к обучению в вузе: психологические аспекты / В.И. Седин, Е.В. Леонова // Высшее образование в России. – 2009.

– № 7. – С.83-89.

61. Сергеева С.В. Основные направления педагогического сопровождения студентов-первокурсников к образовательному процессу вуза / С.В. Сергеева, О.А. Воскресенко // Гуманитарные науки. Педагогика. – 2008. – № 3. – С.137-144.

62. Симаева И.Н. Динамика эмоционально-чувственного состояния личности в процессе адаптации к деятельности / И.Н. Симаева. – Калининград: Изд-во КГУ, 2002. – 129 с.

63. Сін Чжефу Адаптація іноземних студентів до навчання у вищих закладах України / Сін Чжефу // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / ред. кол. : Т.І. Сущенко та ін. – Запоріжжя, 2013. – Вип. 30 (83). – С. 606 – 611.

64. Собчик Л.Н.: Психология индивидуальности. Теория и практика психодиагностики. – СПб.: Речь, 2005. – 624 с.

65. Суслова В.О. Психологічні проблеми адаптації молоді до іноземної культури / В.О. Суслова // Актуальні проблеми психічного та психологічного здоров'я: Збірник матеріалів міжнародної наук. – практ. конф., м. Одеса, ОНУ, 26-27 квітня 2019р. / Редкол.: Л.М. Дунаєва, Н.В. Родіна, О.І. Кононенко, М.Ф. Будіянський, З.О. Кіресєва, Е.М. Псядло, Л.С. Смокова, О.Ю. Доценко. – Одеса: ОНУ, 2019. – С. 70 – 74.

66. Суслова В.О. Соціально-психологічна адаптація молоді до іншокультурного середовища і навчальна мотивація /В.О. Суслова // Вісник одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Серія: Психологія, Т.23. – Вип. 2 (48). – О.: Астропринт, 2018. – С. 136 – 145.

67. Тарабрина Н. В. Основные итоги- и перспективные направления- исследований посттравматического стресса* Текст. / Н. В. Тарабрина // Психологический журнал. 2003. - Т.24. - № 4. - С.5-18.

68. Толстых Ю.И. Критерии оценки успешности адаптации студентов-первокурсников в вузе / Ю.И. Толстых // Гуманитарные науки. Педагогика. – 2011. – № 4. – С.137-142.

69. Улюкин И.М. Факторы, влияющие на психическую адаптацию к обучению у студентов первого курса / И.М. Улюкин, И.Н. Остроумов // Здоровье – основа человеческого потенциала: проблемы и пути их решения.– 2013. – № 1. – С.223-225.

70. Федоренко А.В. Влияние социального интеллекта на процесс адаптации будущих педагогов-психологов к учебно-профессиональной деятельности и его развитие во время обучения в вузе / А.В. Федоренко // Армия и общество. – 2011. – № 3 (27). – С. 53-56.

71. Фельдштейн Д.И. Психология развития человека как личности : избр. труды в 2-х т. 2-е изд. / Д.И. Фельдштейн. - М.-Воронеж, 2005. 454 с.

72. Фомин Н.А. Адаптация: общебиологические и психофизиологические основы / Н.А. Фомин. - М.: Теория и практика физической культуры, 2003. – 383 с.

73. Хорев И.М. Социальная адаптация студентов вузов как актуальная психолого-педагогическая проблема / И.М. Хорев // Вестник Челябинского государственного педагогического университета. – 2012. – № 12. – С.140-148.

74. Хрусталева Н.С. Психология эмиграции (социально-психологические и личностные проблемы) : дисс.... доктора психол. наук : 19.00.05 / Н. С. Хрусталева. – М., 2002. – 332 с.

75. Яковлева М.В. Педагогические основы адаптации первокурсников к обучению в вузе: Дисс.. канд. пед. наук / М.В. Яковлева. – Улан-Уде, 2000. – 147 с.

76. Ясюкова Л.А. Исследование интеллектуальной готовности к обучению студентов СПбГУ / Л.А. Ясюкова, В.А. Долгополов, О.Е. Пискун // Здоровье – основа человеческого потенциала: проблемы и пути их решения.– 2012. – № 1.– С. 163-167.

77. Lazarus, R. S. Cognitive and coping processes in emotion Text. // Stress and coping. An anthology / ed. by A. Menat, R. S. Lazarus. N-Y.: Columbia University Press, 1977. -P.146-158.

78. Nelson, D. Stress and health: A positive direction / D. Nelson, C. Coper //

Stress and health. – 2005. – Vol. 21, N 2. – P.73-75.

79. Paulson D. S. War and refugee suffering / D. S. Paulson // The psychological impact of war trauma on civilians. An international perspective / ed. by S. Krippner.– L. : Praeger Publishers, 2003. – P.111-122.

80. Seymour, L. A psychological approach to the ontogeny of coping Text. / L. Seymour // Stress, coping, and development in children /N. Garmezy, M. Rutter. Baltimore: The Johns Hopkings Press, 1988. - P. 107-131.

81. Stefansdottin, S. I. Preference aworeness education as stress management training for academic staff Text. / S. I. Stefansdottin, V. J: Sutherland // Stress and health. 2005. -Vol. 21, N 5. - P.310-318.

82. Tsaousis, I. Exploring the relationship of emotional intelligence with physical and psychological health functioning Text. /I. Tsaousis, I. Nicolaou // Stress and health. 2005. - Vol. 21, N 2. - P.77-86.

83. Turner, R. J. Psychological resources and stress process / R. J. Turner, P. Rosswell // Stress and mental health. Contemporary issues and prospect for the future /W. R. Arison, I. H. Gotlib. – N.Y., L.: Plenum Press, 1994.–P.171-212.

84. Zivotofsky, A. Z. Gender differences in coping with major external stress Text. / A. Z. Zivotofsky, M. Voslowsky // Stress and health. 2005. - Vol.21. -N 1.- P.27-31.